

הילך (בבא מציעא ד)

גליון 413

בדף ד. אלא כי איתמר ותנא תונא אאידך דרבי חייא איתמר דאמר ר' חייא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא נ' וזו והילך חייב. מאי טעמא, הילך נמי כמודה במקצת הטענה דמי. ותנא תונא שנים אוחזין בטלית, והא הכא כיון דתפיס אנן סהדי דמאי דתפיס הילך הוא וקתני ישבע. ורב ששת אמר הילך פטור. מ"ט כיון דאמר ליה הילך הני זוזי דקא מודי בגוייהו כמאן דנקיט להו מלוה דמי, באינך נ' הא לא מודי, הלכך ליכא הודאת מקצת הטענה. ולרב ששת קשיא מתניתין. אמר לך ר"ש מתניתין תקנת חכמים היא וכו'. מבואר בגמ' דנחלקו רבי חייא ורב ששת מה הדין במודה במקצת שאומר הילך, דלרבי חייא חייב כמודה במקצת רגיל, ולרב ששת פטור.

וצ"ב מהו הטעם שלא יהיה חיוב שבועה בהילך. ומלשון הגמ' כמאן דנקיט להו מלוה דמי ובאינך חמשים הא לא מודי הלכך ליכא הודאת מקצת הטענה משמע שכדי להתחייב בשבועה צ"ל הודאה במקצת ובאופן של הילך דהוי כאילו שהמלוה מחזיק כבר בממון, אין כאן הודאה וממילא פטור משבועה. והנה ברש"י כתב (בד"ה והילך) לא הוצאתים, והן שלך בכל מקום שהם, עכ"ל. מבואר ברש"י שגם בתביעה של הלואה שהכסף ניתן לו כדי להוציא, שייך הילך כל זמן שהכסף שקיבל עדיין נמצא אצלו. ואפילו שהכסף לא מונח כאן בפנינו בב"ד נחשב כאילו הוא בידי המלוה.

וכן דייק בחי' הריטב"א וז"ל ונראה מדבריו תרתי, חדא דמלוה שהוציאה אע"פ שנותן לו מעות אחרים לא חשיב הילך. ועוד דכל שלא הוציאם והם בעין ברשותו אע"פ שאינם עתה בב"ד הוי הילך. ואדרבה איפכא מסתברא דכל שנותן מעות בב"ד זהו הילך גמור כאילו פרע והוי באידך כופר בכל. וכל שאינם שם בב"ד אין כאן פריעה של כלום וכו'.

מבואר בריטב"א דהיסוד של הילך הוא דבמה שאמר הילך הוי כאילו פרע אותו חלק, ונמצא דהתביעה היא רק על השאר, ובשאר הנתבע כופר בכל, ולכן הוא פטור משבועה (לפי רב ששת). ועוד הקשה הריטב"א דהא מלוה להוצאה ניתנה, וא"כ מה זה עוזר שעדיין לא הוציאם. וכן כתב בהגהות הגר"א דהר"ן חולק דהא מלוה להוצאה ניתנה, ודוקא בפקדון הדין כן. וביאר בחי' רבי נחום (עמ' קיג) דרש"י ס"ל שאפילו שמלוה להוצאה ניתנה, כל זמן שלא הוציאם הם נחשבים שייכים למלוה, דהלווה לא זכה בגוף המעות אלא רק להשתמש בהן (עיי"ש שהוכיח כן מרש"י בקידושין דף מז).

והנה במאירי כתב הילך פטור הוא משבועת מודה במקצת שאותם חמשים הרי הן כמו שבאו לידי מלוה ואינם בכלל הטענה, ונמצא שאין הטענה אלא בחמשים שכפר, ונמצא שהוא כופר בכל הטענה. גם במאירי מבואר שאין הטעם בהילך שחסר כאן בהודאה אלא שבחלק של ההילך אין תביעה כי כאילו כבר בא לתובע, ונמצא שתובע רק חמשים וכפר בחמשים, וא"כ הוי כופר בכל. מאידך, בתוס' הרא"ש כתב לספרים דגרסי מלוה אע"ג דלהוצאה ניתנה כיון שמונחין בעין כמאן דנקיט להו קודם שהודה, וכמו שלא הודה שום דבר דמי.

מבואר בתוס' הרא"ש שאין הטעם בהילך שאת החלק של ההילך כאילו לא תבע אלא החסרון הוא בהודאה, דכמי שלא הודה שום דבר דמי, כי החלק שהודה בו כאילו נמצא כבר בידי התובע. ותהיה נפק"מ בין שני הביאורים באופן שתבע שתי מעות כסף, והנתבע הודה לו בב' פרוטות ובאחת מהן אמר לו הילך, דאם הדין של הילך פטור הוא מחמת שזה מגרע בטענה א"כ כה"ג לא יהיה חיוב שבועה כי הטענה היא למעשה פחות משתי כסף אבל אי נימא דטעמא דהילך הוא משום שאין כאן הודאה, כה"ג הרי הודה בפרוטה אחת בלי לומר בה הילך, א"כ יתחייב שבועת מודה במקצת (עי' חי' רעק"א שבועות לט).

והנה ברמב"ם (פ"א טוען ונטען ה"ג) כתב הטוען מטלטלין על חבירו וכפר בכל ואמר לא היו דברים מעולם או שהודה במקצת ונתנו מיד ואמר אין לך בידי אלא זה והילך וכו' בכל אלו פטור משבועת התורה וכו'. הרי שפסק כרב ששת שהילך פטור, וכלל אותו בדין של כופר בכל.

ואח"כ כתב (פ"ד ה"ד) אין מודה במקצת חייב שבועה עד שיודה בדבר שאפשר לו לכפור בו. כיצד מי שטען חבירו ואומר מאה דינרין יש לי אצלך, חמשים שבשטר זה וחמשים בלא שטר. אין לך בידי אלא חמשים שבשטר אין זה מודה במקצת שהשטר לא תועיל בו כפירתו והרי כל נכסיו משועבדין בו, ואפילו כפר בו היה חייב לשלם, לפיכך נשבע היסט על החמשים.

הרמב"ם יסד כאן דין שבעינן שיודה בדבר שאפשר לו לכפור. וקשה מנין לקח הרמב"ם דין זה דהא בסוגיין מבואר שבשטר באופן שכתוב סלעים סתם אם המלוה תובע חמש והלוה מודה שחייב שנים פטור הלוה משבועה מג' טעמים. א' דהשטר הוא כהילך ולכן פטור. ב' היות ומסייע ליה שטרא (כי מיעוט רבים שנים) או ג' מדהו"ל הודאה בקרקעות אבל לא מוזכר טעם זה של אינו יכול לכפור.

וביאר בלחם משנה דפטור מטעם הילך, רק דס"ל לרמב"ם דכדי שיהיה השטר הילך צריך שני טעמים, הא' שלא יוכל לכפור, הב' שכיון שנכסיו משועבדין הוא כאילו גבה אותם וכאילו הם בידו ולכן הוא הילך. וזה היה סבור המקשה (בדף ד:) כשהקשה ש"מ הילך פטור ותירץ המתיר דאין הטעם כן אלא משום דאין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות. אבל הרמב"ם דס"ל דהילך פטור כתב כדברי המקשה דהשטר הוא הילך, עכ"ל. והיינו דלמד הלח"מ שהרמב"ם למד כן מדברי הגמ' דזה גופא הפטור של הילך.

וכן כתב בחי' הרשב"א דהרמב"ם ס"ל דכיון דנקיט שטרא, שנים דקא מודה הילך הוא, ויפרש הוא ז"ל כיון שאינו יכול לכפור בשנים הרי הוא כהילך. והא דדחינן הכא שאני התם דקא מסייע ליה שטרא אי נמי דהוה ליה שעבוד קרקעות, דחויי בעלמא הוא דדחי ר' חייא ולא קיי"ל כוותיה. אבל לרב ששת דהילכתא כוותיה לאו מהני טעמא הוא וכו'.

ועדיין צ"ב איפה ראה הרמב"ם בדברי הגמ' הילך הוא שהענין הוא זה שאינו יכול לכפור (ורש"י פי' דהוי הילך מחמת שעבוד הקרקעות). ובחי' רבי נחום ביאר דהרמב"ם ס"ל כדעת המאירי שהיות וממון זה א"א לכפור אינו בכלל התביעה ולכן על מה שתבע הוי כופר בכל ופטור משבועה.

והביא דבשטמ"ק בכתובות (ריש פרק ב') בענין אשה שנתגרשה וטוענת בתולה נשאתני (ומגיע לה מאתים) והוא אומר אלמנה נשאתיך (ואין לה אלא מאה) שבלי ראייה אינה גובה אלא מנה. ובירושלמי שם הקשו אמאי לא מחייבין את הבעל שבועת מודה במקצת. ומשני כו"ע מודו שהוא חייב לה מנה. וכתוב בשטמ"ק בשם שיטה ישנה, שפירוש הירושלמי הוא כיון שא"א לו לכפור במנה הרי המנה כהילך ולא היה בכלל התביעה. מפורש בשיטה שהפטור של ממון שאינו יכול לכפור הוי מטעם הילך. והוסיף דלא הוי בכלל התביעה, דהיינו דהך מנה אינה בכלל התביעה, ולכן הו"ל ככופר בכל ופטור משבועה.

ולפי"ז ביאר בחי' רבי נחום (עמ' קלה) דנראה דהרמב"ם פירש הכי את דברי הגמ' בסוגיין והא שטר דקמודי ביה הילך הוא, דאין כוונת הגמ' דהשטר גופא חשיב הילך (מחמת שעבוד הקרקעות) אלא כיון שאינו יכול לכפור בו אין כאן תביעה על אותם שני סלעים, וכמו בהילך דנחשב כופר בכל.

אמנם מהגר"א אריאלי שליט"א שמעתי (בשנת תשמ"ו) לבאר את הרמב"ם באופן אחר. רש"י ס"ל שגם בהלואה אם הכסף מזומן אצל הלוה (שלא הוציאו עדיין) הו"ל הילך, אז ה"ה בשטר שיש בו שעבוד קרקעות הו"ל הילך כי הקרקע עומד ומזומן למלוה, ולכן הוי כאילו אין הוא חלק מהתביעה, וממילא הוי כופר בכל ופטור משבועה אבל הרמב"ם הרי נקט (בפ"א טוען ונטען כנ"ל) דלהילך בעינן ששילם מיד, ולא די שמזומן אצלו, וממילא לא די בשעבוד קרקעות בלבד להפוך שטר להילך. לכן פירש דהיות ואינו יכול לכפור במה שכתוב בשטר, יוצא שמה שכתוב בשטר אין בו דין הודאה כדי לחייב בו שבועת מודה במקצת. וכן דייק מלשונו של הגר"ח (בחי' רבנו חיים הלוי על הרמב"ם פט"ז אישות) וז"ל דכל הך דינא דשטר הוי הילך לא נאמר רק לענין הודאת פיו (ולא לגבי העדאת עדים) בזה הוא דחשוב הילך ומבטל שלא יהא בו דין הודאה במקצת וכו', עכ"ל. משמע דחסר בהודאה ולא שאין זה חלק מהתביעה.